

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק תשיעי

ברכות הראיה

סוגיה יט: ברכה על כניסה למרחץ, הקזת דם ומדידת

הגורן

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה יט: ברכה על כניסה למרחץ, הקזת דם ומדידת הגורן

*

רקע

חכמים תיקנו ברכה לנכנס למרחץ, למקוץ דם ולמודד את גורנו. נחלקו הראשונים במהות ברכות אלו.

מקורות

- א. גמ' ס. "היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד כו'... ברוך רופא חנם"
- ב. בבא מציעא מב. "ת"ר ההולך למוד את גורנו... את הברכה באסמיק"
- ג. רא"ה ד"ה הנכנס לבית המרחץ, וכד נפיק, הנכנס להקוץ דם
ריטב"א בבא מציעא מב. ד"ה התחיל למוד
רמב"ם הל' ברכות פ"י הל' א, כ-כב
- ד. שו"ע סי' רל, ומשנה ברורה

רא"ה ד"ה הנכנס לבית המרחץ, וכד נפיק, הנכנס להקוץ דם
הנכנס לבית המרחץ אומר: יהי רצון מלפניך ה' א-להי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני
מזה ומכיוצא בו לעתיד לבא, פירוש, ואינו פותח ואינו מסיים בברוך.
וכד נפיק, מאי אומר? אמר רב אחא: ברוך שהצילתני מן האור, פירוש, ובהזכרת שם ומלכות.
הנכנס להקוץ דם אומר: יהי רצון מלפניך ה' א-להי שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה,
פירוש, ואינה פותחת ואינה מסיימת בברוך. וכד נפיק, מאי אומר? אמר רבא: ברוך רופא חיים,
פירוש, ובהזכרת שם ומלכות.

ריטב"א בבא מציעא מב. ד"ה התחיל למוד

התחיל למוד, אומר: ברוך השולח ברכה בכרי הזה. פירוש, ברכה שלמה בשם ומלכות, דאי לא
לאו ברכה היא כדכתיב במסכת ברכות בפרק הרואה. ודעת הרמב"ן שלא חייבו ברכה זו אלא
בהולך להפריש תרומות ומעשרות שהבטיח הקב"ה בברכתו עליהם, שנאמר: הביאו את כל
המעשר וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די, ועל כן תקנו בו ברכה זו לומר שהבטחתו של הקב"ה
קיימת ואין זו ברכה לבטלה.

הסבר הסוגיה

הנכנס לבית המרחץ - אומר: יהי רצון מלפניך ה' א-להי שתצילני מזה וכיוצא בו
ואל יארע בי דבר קלקלה ועון... כי נפיק - מאי אומר? אמר רב אחא: מודה אני
לפניך ה' שהצלתני מן האור. [ברייתא ס.]

הגמ' אומרת שהנכנס למרחץ אומר: "יהי רצון מלפניך ה' שתצילני מזה וכיוצא בו...",
וכשיוצא אומר: "מודה אני לפניך ה' שהצלתני מן האור". כמו כן אומרת הגמ' שהנכנס

להקיז דם אומר: "יהי רצון מלפניך ה' א-להי שיהא עסק זה לי לרפואה..." והיוצא ועומד על רגליו אומר: "ברוך רופא חינום". במסכת תענית [ה:]: ובמסכת בבא מציעא [מב.]: מובא שההולך למוד את גורנו אומר: "יהי רצון מלפניך ה' א-להינו שתשלח ברכה במעשה ידינו", וכשמתחיל למוד אומר: "ברוך השולח ברכה בכרי הזה".

נחלקו הראשונים בהבנת אמירות אלו. הרא"ה [ד"ה הנכנס לבית המרחץ, וכד נפיק, והנכנס להקיז] והריטב"א [ב"מ מב. ד"ה התחיל למוד] סוברים שהנוסח "ברוך" מעיד על ברכה, וממילא הם מפרשים ש"ברוך רופא חינום", "ברוך שהצילתני מן האור"¹, ו"ברוך השולח ברכה בכרי הזה" הן ברכות גמורות שמברכים אותן בשם ובמלכות. בכניסה למרחץ ובכניסה להקזת דם אינו אומר "ברוך" אלא "יהי רצון", ולכן מפרש הרא"ה שאמירות אלו אינן ברכות אלא בקשות בעלמא.

הרמב"ם חולק על הרא"ה והריטב"א, ומבין אחרת את הדברים המובאים בסוגייתנו. הרמב"ם פותח את פרק עשירי של הלכות ברכות בקביעה הבאה: "ברכות אחרות ודברים שאין בהם פתיחה ולא חתימה תיקנו חכמים דרך שבח והודיה להקב"ה"². הרא"ה סובר שחכמים תיקנו הודאה ושבח במטבע של ברכה בלבד, ואילו הרמב"ם סובר שחכמים תיקנו גם "דברים שאין בהם פתיחה ולא חתימה", זאת אומרת שניתן לומר דברי הודאה ושבח אף ללא מטבע של ברכה.

הרמב"ם מפריד בין הברכות לבין הדברים שאינם ברכות בצורה ברורה. לגבי הברכות הרמב"ם כותב "מברך", ואילו לגבי הדברים שאינם ברכות הרמב"ם מקפיד לכתוב "אומר"³.

משמעות הבחנה זו היא שלא ניתן להסיק מהנוסח "ברוך" שבגמ' שמדובר בברכה, ולפעמים חכמים תיקנו "אמירת דברים" והשתמשו בנוסח "ברוך"⁴. ברור שלברכה יש שם ומלכות, ולאמירת דברים שאינם ברכה אין שם ומלכות אלא "ברוך" גרידא. כל הדברים המובאים בסוגייתנו נכללים לדעת הרמב"ם באמירת דברים, וגם "ברוך רופא חינום" ו"ברוך השולח ברכה בכרי הזה" אינם ברכות ואין בהם שם ומלכות.

סיכום

¹ כך גורס הרא"ה בסוגייתנו. הגרסה שלפנינו היא: "מודה אני לפניך ה' א-להי שהצלתני מן האור".

² הנוסח הוא על פי "רמב"ם מדויק" [מהדורת ר"י שילת].

³ בהלכות יט-כה מובאות ה"אמירות", ובהלכות א-יח (חזן מסוף הלכה ט ותחילת הלכה יא) מובאות "ברכות". דקדוק לשונו של הרמב"ם ניכר ב"רמב"ם מדויק" [מהדורת ר"י שילת], נוסחי הדפוס משובשים ולא ניתן להכיר בהם את כוונת הרמב"ם.

⁴ תוס' [פסחים קד: ד"ה כל] מקצינים שיטה זו, ולדעתם אפילו "א-להי נשמה", שיש בה הזכרת השם, אינה ברכה אלא "שבח ותפלה בעלמא".

בסוגייתנו אומרת הגמ' שיש להזכיר את ה' בכניסה וביציאה מבית המרחץ, בכניסה וביציאה מהקזת דם, והגמ' במסכת בבא מציעא אומרת שיש להזכיר את ה' בשעת מדידת הגורן.

הרא"ה והריטב"א סוברים שהאמירות שלפני הפעולות הללו הן בקשות בעלמא ואין בהן שם ומלכות, ואילו האמירות שאחרי המרחץ וההקזה והאמירה שבשעת מדידת הגורן הן ברכות שיש בהן שם ומלכות. הרמב"ם סובר שכל האמירות הללו אינן ברכות ואין בהן שם ומלכות.

הלכה

מפסק השו"ע [סי' רל סע' ב, ד] לא ברור אם מברך "השולח ברכה בכרי" ו"ברוך רופא חולים" בשם ומלכות או לא, אולם מדבריו בבית יוסף [סי' רל ד"ה הנכנס למרחץ] מוכח שמברך בשם ומלכות, וכך פוסק גם הט"ז [סק"ג]. הפרי מגדים כותב שלא ראה שנוהגים כך⁵.

⁵ עיין שער הציון [אות ט] הטוען שלהרבה ראשונים, אף אם מברכים בשם אין צריך לומר מלכות, דומיא דתפילת הדרך שיש בה שם ואין בה מלכות.